

УДК 334.7

В. І. Кифяк,
асистент, аспірант кафедри економіки підприємства,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ НАЛАГОДЖЕННЯ СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРА

V. Kyfyak,
assistant of Economics Department, Chernivtsi Yuriy Fed'kovich National University, Chernivtsi

INSTITUTIONAL MECHANISM FOR ESTABLISHING OF SUBJECTIVE INTERACTION OF
AGRICULTURAL SECTOR

У статті обгрунтована необхідність налагодження суб'єктної взаємодії як основи розвитку аграрних відносин. Визначено сутність та структуру інституції державного регулювання суб'єктної взаємодії як складової інституційного механізму розвитку аграрного сектора. Запропоновано шляхи втілення гетерархічної концепції з метою вдосконалення інституційного механізму налагодження соціального аграрного діалогу.

The necessity for subjective interaction as the basis of development of agrarian relations is justified in the article. The essence and structure of the institutions of government regulation of subjective interaction as part of the institutional mechanism of the agricultural sector are identified. The ways of implementing of concept of multiple structure for improving of the institutional framework of establishing of agrarian social dialogue are proposed as well.

Ключові слова: інституційний механізм, суб'єктна взаємодія, гетерархічна концепція, інституція державного регулювання, професійні об'єднання аграріїв, агентства регіонального розвитку аграрного сектора.

Key words: institutional mechanism, subjective interaction, concept of multiple structure, institution of government regulation, professional associations of agrarians, regional development agencies of agricultural sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основними перепонами на шляху до формування сприятливого інституційного середовища в аграрних відносинах України вважаємо слабкість взаємозв'язку між владою, суб'єктами господарювання та суспільством і недосконалість механізму реалізації завдань формування сприятливих інституційних умов. Інституційний механізм розвитку аграрного сектора повинен бути спрямований на узгодження інтересів різних рівнів, адже аграрний сектор — це комплекс вертикальних і горизонтальних зв'язків у внутрішній структурі та мережа взаємодій із зовнішнім середовищем. Зауважимо, що зазначена система взаємодій зумовлюється специфікою

аграрного інституційного механізму, який повинен враховувати пріоритети розвитку як окремих груп сільськогосподарських підприємств, так і аграрного сектора, так і суспільства в цілому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сфері інституційних досліджень розвитку аграрного сектора наявні плідні здобутки вітчизняних вчених, а саме В. Андрійчука, Г. Балабанова, О. Бородіної, П. Гайдуцького, В. Геєця, М. Лендел, Ю. Лопатинського, В. Месель-Веселяка, О. Онищенко, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Шпичака, В. Юрчишина та інших.

Таблиця 1. Інституційні методи розвитку аграрних підприємств

Способи впливу	Переконання	Примус	Сприяння
Спосіб дії	Кооперація та прийняття рішень на загальнодержавному рівні	Галузеві домовленості та нормативно-правові приписи	Цілеспрямовані інформаційні потоки
Рівень забезпечення зобов'язань	Середній	Високий	Низький
Метод забезпечення зобов'язань	Законодавчо-визначена відповідальність	Цивільна відповідальність (матеріальна і дисциплінарна)	Договірна відповідальність (матеріальна)
Ключові мотивації	- Цільові загальнодержавні програми; - Формування іміджу країни; - Співпраця з міжнародними та іноземними організаціями	- Прислання до галузевих організацій і угод; - Отримання фінансової та технічної допомоги; - Подолання цінового диспаритету	- Зменшення невизначеності ринкового середовища; - Підвищення конкурентоспроможності підприємства; - Отримання зовнішньої та внутрішньої гармонізації відносин
Основні рушійні сили	Інтерес	Інституціональна сила	Знання

Примітка. Побудовано автором.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Вважаємо, що ступінь дослідження налагодження ефективного діалогу аграрних суб'єктів господарювання через формування механізму впливу, який найповніше відповідає вимогам системного підходу інституційного, залишається недостатнім.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є окреслення складових інституційного механізму налагодження суб'єктної взаємодії на засадах втілення гетерархічної концепції регулювання аграрних відносин.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток аграрного сектора в умовах ринку як системи інституцій, які впливають на внутрішню структуру організації діяльності сектора у процесі обміну ресурсами та результатами їх переробки, неможливий без належної взаємодії суб'єктів аграрних відносин. Регулювання аграрних відносин має спиратися, насамперед, на інституціональний підхід через створення адекватного механізму секторального розвитку. Останній, на нашу думку, можна визначити як сукупність інструментів регулювання, підтримки та стимулювання взаємодії суб'єктів аграрного сектора, об'єднаних спільною метою, принципами, методами, спрямованими на реалізацію функціональної ролі цього важливого сектора економіки.

Саме тому, першочергове завдання полягає у створенні інституційного механізму узгодження інтересів влади з інтересами громадських та політичних сил, що сприятиме максимальній мобілізації соціального та людського ресурсу для формування довгострокової стратегії розвитку агропродовольчої системи України [1].

Стимулом суб'єктної інтеграції повинна стати зацікавленість суб'єктів аграрних відносин у досягненні компромісу з приводу об'єктів інституційного механізму,

тобто щодо вирішення інституційних проблем. Для формування якісно-нового механізму інституційних змін важливо установити рівність суб'єктів аграрного діалогу. Відправними засадами інституційного механізму мають стати солідарність та субсидіарність у досягненні спільних пріоритетів.

Кооперативна взаємодія держави, аграрних підприємств та професійних об'єднань повинна здійснюватися на мікро-, мезо- та макrorівнях і спрямовуватися на вирішення проблем відповідного рівня з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків з іншими рівнями. Вважаємо, що основними перепонами на шляху до формування сприятливого інституційного середовища в аграрних відносинах України є відсутність взаємозв'язку між владою та суспільством і механізму реалізації завдань формування сприятливих інституційних умов.

Отже, відносини є превентивними в системі об'єкта регулювання інституційного механізму, тому виокремлюємо інституційні методи активізації розвитку аграрного сектора з урахуванням тісної суб'єктної взаємодії: примус, переконання та сприяння (табл. 1).

Таке групування методів базується на постулатах інституціоналізму, які вказують, що мета інституцій — зробити певну поведінку суб'єктів вигідною чи недоречною.

Базовим елементом інституційного механізму розвитку аграрних підприємств є державне регулювання. Вважаємо, що саме інституція державного регулювання повинна стати основним інструментом налагодження міжсуб'єктної взаємодії в аграрному секторі. Вдосконалення державного регулювання як базового елемента інституційного механізму розвитку потребує впровадження у структуру інституції гетерархічної концепції. Категорія "гетерархія", запропонована Д. Старком, представляє нову модель організації, яка не є ані ринком, ані ієрархією. Якщо ієрархія включає стосунки залежності, а ринок має на увазі незалежність, гетерархія передбачає стосунки взаємозалежності [2].

За умов втілення гетерархічної концепції державного регулювання все більшого значення в інституційному

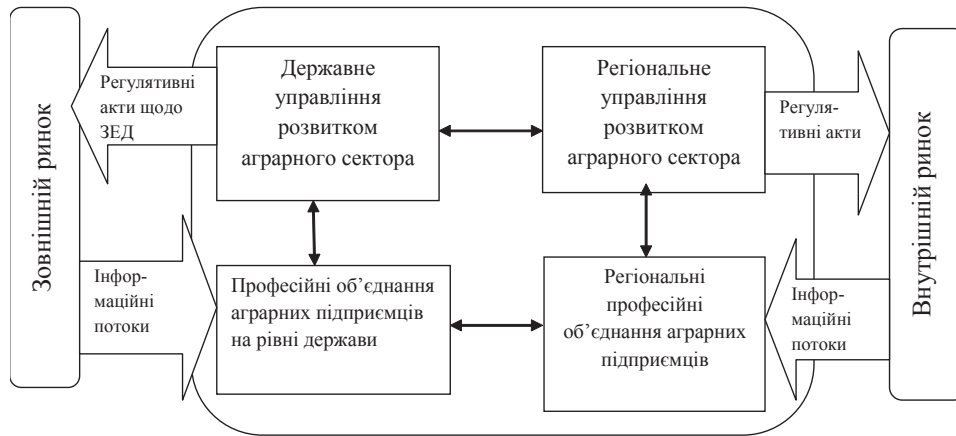

Рис. 1. Гетерархічна структура державного управління

Примітка. Розроблено автором.

механізми набувають аграрні професійні об'єднання. Зростаючі тенденції їх кількісного та якісного розвитку в постсоціалістичних країнах є наслідком дії "інституційних пасток", які є наслідком непослідовності реформ, у той час як в західних країнах вони почали розвиватись у процесі самоорганізації господарської системи країни. Вважаємо, що саме розвиток самоврядних аграрних організацій закладає основу практичного втілення ідеї гетерархічного управління аграрним сектором.

Сьогодні в Україні аграрні професійні об'єднання виконують роль опозиції владі, але не є доповнюючим механізмом керуючої компоненти системи механізму розвитку аграрного сектора. Влада, у свою чергу, підтримує розвиток таких організацій як ефективний інструмент зворотного організаційного та інформаційного зв'язку. Та лише налагодивши взаємодію органів державної влади та аграрних професійних об'єднань як автономних органів з чіткоокресленими повноваженнями у системі інституції владно-управлінського регулювання, держава зможе сформувати нове підґрунтя суб'єктної аграрної взаємодії.

Отже, гетерархія державного регулювання визначає систему вертикальних і горизонтальних взаємозв'язків у структурі інституції державного регулювання (рис. 1).

Значимо, що горизонтальні зв'язки формуються між державними органами влади та аграрними професійними об'єднаннями, а вертикальні — на рівні "держава — регіон". У такій структурі інтереси суб'єктів аграрного ринку представляють аграрні професійні об'єднання.

Вважаємо, що вдосконалення державного регулювання розвитку аграрних підприємств повинно здійснюватись у розрізі зв'язків "державні органи влади — професійні об'єднання аграріїв" на державному та регіональному рівнях. Формування дієздатної системи координації інтересів аграрних суб'єктів визначається як першочерговий пріоритет державної аграрної політики. Тобто, держава повинна створити інституційний механізм, який найбільшою мірою сприятиме самоорганізації аграрного сектора як системи взаємопов'язаних компонентів.

Формування збалансованої системи регулювання розвитку аграрного сектора можна активізувати через укладання інституційних угод на рівні гетерархічної структури, де б вказувались критерії державного втру-

чання, взаємна відповідальність організацій управління секторальним розвитком та межі взаємозалежності дії державного та громадського механізмів.

Значимо, що укладанню інституційної угоди повинен передувати ряд заходів, спрямованих на формування самодостатніх організацій — учасників гетерархічної структури:

- 1) активізація розвитку самоорганізації аграріїв;
- 2) вдосконалення законодавчих актів у частині лібералізації діяльності самоврядних організацій, об'єднань аграрних підприємств зокрема;
- 3) розробка організаційної структури управління розвитком аграрного сектора, до якої б належали об'єднання аграріїв.

Укладання інституційних угод є важливим кроком на шляху вдосконалення інституційного механізму розвитку аграрного сектора, який максимально враховуватиме інтереси всіх суб'єктів аграрних відносин. Такий інституційний компроміс сприятиме:

- підвищенню соціальної та економічної відповідальності діяльності держави та аграрних підприємств;
- формуванню інституційних зв'язків (зворотній зв'язок, зв'язок формальних та неформальних інституцій, міжсуб'єктна взаємодія) у системі державного регулювання розвитку аграрного сектора;
- уникненню інституційних пасток, породжених опортуністичною поведінкою суб'єктів аграрного господарювання;
- консолідації зусиль у напрямку досягнення пріоритетів розвитку аграрного сектора.

Удосконалення державно-управлінських вертикальних зв'язків ("держава — регіон") повинно здійснюватись шляхом надання більшої автономії регіональним управлінням агропромислового розвитку, зокрема, в частині розподілу аграрних ресурсів та застосування управлінських підходів до формування середовища розвитку аграрного сектора.

З цього приводу варто звернутися до зарубіжного досвіду регіонального розвитку та створити при виконавчих органах влади агентства регіонального розвитку аграрного сектора. Це мають бути громадські організації, створені за ініціативою органів державної влади та місцевого самоврядування. Основними функціями агентств є розробка регіональних програм розвитку ринкових відносин у аграрному секторі, моніторинг ви-

користання коштів державної підтримки, стимулювання співпраці між регіонами тощо.

Для фінансової підтримки реалізації регіональних програм паралельно з агентствами пропонуємо сформувати фонди розвитку аграрного сектора. Кошти фондів можуть складатися з бюджетних асигнувань, грантів, іноземної допомоги або внесків аграріїв.

Для виконання своєї ролі агентство регіонального розвитку, на думку експертів Ради Європи, має відповідати таким критеріям:

- сприйматись як інституційний механізм регіонального розвитку органами державної влади, місцевим чи регіональним самоврядуванням, політичними структурами;

- координувати свою діяльність з державними та самоврядними структурами;

- мати автономію у прийнятті рішень;

- мати розроблену стратегію місцевого чи регіонального розвитку, що узгоджується з пріоритетами, визначеними державними структурами та органами самоврядування;

- володіти достатніми фінансовими ресурсами для реалізації базових проектів;

- мати кваліфікований професійний персонал [3, с. 89].

У країнах Західної Європи подібні структури переважно діють у формі державних підприємств, як у Ірландії, Іспанії, Німеччині чи Великобританії, та акціонерних товариств — у Португалії та Франції [4, с. 205]. Слід адаптувати зарубіжний досвід до аграрного сектора конкретного регіону, позитивний досвід чого пізніше зможемо використати і в інших секторах економіки та регіонах країни.

За досвідом європейських країн, діяльність агентств регіонального розвитку аграрного сектора має бути спрямована і на дослідження теоретико-прикладного характеру. Вони беруть участь спільно з органами виконавчої влади у розробці стратегії та концепції розвитку аграрного сектора регіону, розробляють і сприяють реалізації регіональних програм розвитку аграрного сектора, організують тематичні семінари, конференції, займаються популяризацією основних інструментів інституційного механізму, надають інформацію та консультації; беруть участь у створенні підприємницької інфраструктури.

Результативність діяльності агентств регіонального розвитку аграрного сектора може забезпечити обов'язкове їх включення у процеси управління справами аграрного сектора регіону та країни в цілому. При цьому важливо забезпечити їх автономність від впливу органів влади.

У досліджуваному контексті заходами щодо вдосконалення нормативного регулювання аграрних відносин повинні стати:

- прийняття Закону України "Про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами", що формуватиме правове підґрунтя взаємодії професійних аграрних організацій та органів державної влади;

- розробка державної стратегії розвитку соціально-трудового діалогу в аграрному секторі;

- затвердження Закону України про професійні об'єднання в аграрному секторі;

- прийняття Закону України "Про соціальну відповідальність бізнесу";

- розробка Концепцій розвитку аграрних інституцій, яка визначатиме пріоритети їхнього функціонування та критерії ефективності;

- прийняття інших законодавчих актів, які б визначали державну політику регіонального розвитку, зокрема, аграрного сектора.

Отже, як засвідчують наші дослідження, основою формування та реалізації стратегії інституційного механізму розвитку аграрного сектора повинна стати налагоджена суб'єктна взаємодія.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Основою вдосконалення суб'єктної взаємодії аграрного сектора повинна стати концепція гетерархії. Гетерархія державного регулювання визначає систему вертикальних і горизонтальних взаємозв'язків у структурі інституції державного регулювання. Зазначимо, що впровадження гетерархічної концепції у практику управління аграрним сектором потребує вдосконалення нормативно-правового та організаційного підґрунтя. На нашу думку, укладання інституційних угод вертикальних та горизонтальних зв'язків у гетерархії державного регулювання формуватиме новий інституційний механізм розвитку аграрного сектора, оснований на соціальному діалозі всіх ланок управління та учасників господарювання. Вважаємо, що подальші дослідження повинні стосуватись формування інституційної стратегії розвитку аграрного сектора на основі вдосконалення діалогу учасників аграрних відносин.

Література:

1. Приходченко Л.Л. Інституціональний механізм підвищення системи органів публічної влади [Електронний ресурс] / Л.Л. Приходченко // Актуальні проблеми державного управління. — 2009. — №2(36). — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2009_2/index.html

2. Stark D. Ambiguous Assets for Uncertain Environments: Heterarchy in Postsocialist Firms [Електронний ресурс] / D. Stark // Экономическая социология. — Т.1. — № 2. — Режим доступу: www.ecsoc.mses.ru

3. Лендел М. Інституціоналізація процесів регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи / М. Лендел // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / За ред. С. Максименка. — К.: Логос, 2000. — С. 62—98.

4. Луцишин Н. Формування інституційної структури регіональної політики в країнах Європи / Н. Луцишин // Регіональна економіка. — 2004. — №3. — С. 199—209.

5. Лопатинський Ю.М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади / Ю.М. Лопатинський. — Чернівці: Рута, 2006. — 344 с.

6. Бородіна О. Аграрна політика України: витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації / О. Бородіна // Економіка України. — 2008. — №10. — С. 94—111.

7. Пасхавер Б. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Б. Пасхавер, В. Юрчишин, О. Бородіна, О. Шубравська, І. Прокопа, Л. Молдаван, Т. Осташко // Дзеркало тижня. — 2010. — №26. — С. 4. *Стаття надійшла до редакції 18.04.2013 р.*